

Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἐν
Ἑλλάδι ἀνεκμεταλλεύτου πλούτου.

Ὁ ἐν Εἰδελβέργῃ καθηγητὴς Κύριος Μενδελσών Βερθόλδης ἐδημοσίευσε τελευταῖον διὰ τῶν Πρωσικῶν Χρονικῶν σπουδαιότητα πρᾶγματιαν, ἐπιγραφομένην αἷ *Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ Οἰω-
ρος*· καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου μέρους τῆς πραγματείας ταύ-
της ὁ Γερμανὸς συγγραφεὺς πραγματεύεται σχεδὸν ἀποκλειστι-
κῶς περὶ τῶν προσωπικῶν χαρακτήρων τοῦ πρώην Βασιλέως
καὶ τῆς πρώην Βασιλίσσης. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος, καίτοι οὐ-
σιωδέστατον, μεταφρασθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Τεργέστη Κλειοῦς, πα-
ραλείπομεν εὐχαρίστως, καὶ κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον
περὶ τῶν χαρακτήρων τοῦ πρώην Βασιλέως ἐδημοσιεύσαμεν
καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἱκανὰ διὰ τῶν ὑπομνημάτων μας καὶ μετὰ
τινος μάλιστα δριμύτητος, τὴν ὅποιαν οἱ εὐμενεῖς ἀναγνῶσται
κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἰδίως κατὰ τὴν Δύσιν, ἀπέδωκαν
εἰς τὴν δεινότητα τῆς θέσεως ἡμῶν, ἐξορίστων ὄντων τότε, πάν-
των τῶν ἀγαθῶν στρουμένων, καὶ εἰς ξένην γῆν περιπλανωμέ-
νων πρὸς δικαιολόγησιν τῆς Ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ
πρῶτον λοιπὸν τοῦτο μέρος καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, καὶ
διότι περιγράφει τὸν χαρακτῆρα ἐκπτώτου ἡγεμόνος εὐχαρί-
στως καὶ ἡμεῖς παραβλέπομεν.

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραβλέψωμεν καὶ τὸ δεῦτερον μέρος
τῆς πραγματείας ταύτης, διότι δι' αὐτοῦ ὁ σοφὸς Γερμανὸς
ἐπικυρεῖ, ἐνιαχοῦ μάλιστα ἐπαναλαμβάνει ἰδίαις σχεδὸν λέ-
ξεσιν, ὅσα ἡμεῖς ἄλλοτε καὶ διὰ τῶν παραινέσεων ἡμῶν καὶ
διὰ πολλῶν πραγματειῶν τῆς Μελίσσης Ἀθηνῶν πολλάκις καὶ
κατὰ κόρον μάλιστα ἐδημοσιεύσαμεν. Τὸ δεῦτερον λοιπὸν τοῦτο
μέρος, εὐχαρίστως μεταφέρομεν ἀπὸ τῆς Κλειοῦς εἰς τὰς στή-
λας τῆς Μελίσσης.

«Διατρίβων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1863 ἐπεσκεφθῆν
ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ τὴν «γερμα-
νικὴν ἀποικίαν», ἥτις καὶ πόρρωθεν διακρίνεται διὰ τῶν δέν-
δένδρων, τῶν καθαρῶν καὶ κομψῶν οἰκιῶν, καὶ τοῦ πρασίνου
ναΐδριου τῆς. Τοσοῦτῳ δὲ περιεργότερος ἤμην ἵνα μάθω τὰ κατ'
αὐτὴν, καθόσον αἱ ἡμέτεραι γερμανικαὶ ἐφημερίδες εἶχον δια-
δώσει ἄλλοτε ὅτι οἱ κάτοικοι ἢ ἀπεδήμησαν ἢ ἀθλίως κατε-

στράφησαν κακωθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἡρακλειῶται ὁμως ἦσαν εὐθυμοὶ καὶ ζωηροί· εἶπόν μοι δὲ ὅτι ἐννέα καὶ εἰκοσὶν ἔτη ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν ὡς ἐργολάβοι καὶ ἡλπίζον κατὰ τὸ ἐπὶ ὅτος νὰ τὴν λάβωσιν ὡς ἴδιον κτῆμά των· πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ἐξητήσαντο μὲν τὴν βοήθειαν ὀλίγων ἐθνοφυλάκων ἐναντίον τῶν ληστῶν καὶ τῶν ἐν Κουκουβώνῃ γειτόνων των, ἀλλ' οὐδαμῶς διεννοοῦντα νὰ καταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα. Πανταχοῦ προσκολλᾶται ὁ Γερμανός, μόνον οὐχὶ εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα. Ἡ γερμανὶς Βαρβάρα Ταγλάουερ παρεπονείτο ὅτι ἡ τοῦ Ἡρακλείου νεολαία τοσοῦτον ἐξωκειώθη τὰ τῶν Ἑλλήνων ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ λαλήσῃ καὶ νὰ γράψῃ γερμανιστί. Ἡ εὐημερία τῆς μικρᾶς ἀποικίας, εἰς μέρος ἔρημον καὶ πετρῶδες, μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἠδύνατο ὡσαύτως νὰ ἀκμάσωσιν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.»

«Ἀλλ' ἡ γερμανικὴ ἐν Ἡρακλείῳ ἀποικία εἶναι μοναδικὴ ἐν Ἑλλάδι· ὁ βασιλεὺς Ὄθων οὔτε ἐποίκους ποτὲ προσεκάλεσεν, οὐδ' ἠθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν γνώμην τοῦ βαρῶνος Στέϊν νὰ συνδέσῃ τὴν διομηχανίαν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Παραδείγματα ὑπερμόρου τινὸς προτιμήσεως τῶν Γερμανῶν ὑπῆρχον οὐχὶ ὀλίγα· βαυαρὸς τις ὑπαξιωματικὸς ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι συνταγματάρχης, εἰς δὲ ἐκ Μονάχου κουρεὺς ἀνεδείχθη ἐν Ἀθήναις ἀρχιδασονόμος· ἀλλ' οὐδέποτε ἐλήφθη πρόνοια περὶ λογικῆς τινος προσεγγίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ στοιχείου. Τούναντίον οἱ κάτοικοι τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀπεδήμουν εἰς τὴν Τουρκίαν· τὰ αὐτόθι νεώρια ἔμενον κενά, οἱ δὲ ναῦται εἰσῆρχοντο, ὡς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ τριακονταετηρίδι ὀλίγον ἡυξήθη ὁ λίαν ἀραιὸς τῶν κατοίκων ἀριθμός· διότι 1,200,000 ψυχῶν οἰκοῦσιν ἤδη ἐν χώρᾳ, ἥτις πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ ἐξ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ βασιλείου ὁδοιπορεῖ τις δέκα καὶ δώδεκα ὥρας χωρὶς νὰ εὕρῃ μῆτε οἶκον, μῆτε ἔπαυλιν, μῆτε ἵχνος τι ἀνθρώπου ἢ οἰκοσίου ζώου. Ἐπὶ μακρὸν διάστημα παρατηροῦνται πέτραι ἡλιόκαυστοι καὶ χθαμαλαὶ ῥῶπες· μόνος ὁ κόραξ ἐννεοτεύει μεταξὺ τῶν ἐρεϊκῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ πέτρᾳ. Ἡ ἐρημία ἄρχεται ἤδη ὀλίγον πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πρωτευούσης.»

«Ἀλλὰ, καὶ μεθ' ὅλον τὸν ἀραιὸν πληθυσμὸν, δραστηριωτέρα κυβέρνησις ἠδύνατο ν' αὐξήσῃ τὴν τοῦ ἐδάφους ἀξίαν καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὴν χώραν· διότι βεβαίως οὐδαμοῦ ὑπάρχουσι χωρι-

καὶ ἱκανώτεροι καὶ εὐφρέστεροι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πρώτην φοράν καταβαίνων εἰς Ἑλλάδα περιηγητῆς συναισθάνεται ἀμέσως τὴν ἐνυπάρχουσαν μεταξύ τῶν αὐτόθι χωρικῶν καὶ τῶν τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης διαφοράν. Ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ τῶν χωρικῶν τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν ἀναφαίνεται ἔχνος ἀβελτηρίας, νυσταγμοῦ καὶ βλακείας ὡς ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἴσως ἐνδέχεται νὰ ἐξαπατᾷ. Τίς ὅμως θὰ πιστεύσῃ τοῖς λόγοις μου, ὅτι καθήμενός ποτε ἐν τῷ ἀναγνωστηρίῳ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν εἶδον ἀπέναντί μου χωρικόν τινα ἐκ Λεβαδείας βεβητισμένον ὄντα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τοῦ πλατωνικοῦ Φαίδωνος; Ὅτε πάλιν κατέβαινον ἐκ Πειραιῶς εἰς Καλαμάκιον γηραιός τις χωρικὸς ἐκ Μεγαρίδος, ἐγγὺς προσελθὼν, ἔδειξέ μοι ἐνθουσιωδῶς τοὺς κρημνοὺς τῆς Σαλαμίνης καὶ τῆς Ψυτταλείας, καὶ περιέγραψε τὰς περσικὰς μάχας ὥσανεὶ εἶχον συμβῆ χθές. Ἐκ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν ἀκούει τις ῥήσεις θαυμαστάς διὰ τε τὸ ἀγγλίνουν καὶ τὴν ἀπλότητα αὐτῶν. Ὅποσον συγκινητικοὶ λ. χ. εἶναι οἱ ἐξῆς λόγοι τυφλοῦ τινος ἐπαίτου «Μὲ συμπαθήσετε, ἀκούω περὶ κόσμου, ἀλλὰ δὲν τὸν βλέπω.»

«Παρὰ τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ πλεονεκτήματα, τὴν δύναμιν τοῦ ταχέως ἀντιλαμβάνεσθαι, τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὴν εὐροίαν τοῦ λόγου, κέκτηται τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ τινα πολύτιμα πρυσόντα ἠθικά. Ἐκ τῶν νοτίων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης μόνοι ἀναμφισβόλως οἱ Ἕλληνες ἐτήρησαν τὸν οἰκιακὸν βίον καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ γάμου, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀγνότητι. Ὁ μοιχευόμενος καταδικάζεται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ δὲν γίνεται δεκτὸς οὐδαμοῦ. Ἐν τῇ σπάρτῃ διέταξέ ποτε ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ τοῦ κοινοῦ καταδίκη ἐπὶ δύο ἀσώτους γυναῖκας, τὰς ὁποίας ἐξέδωσαν καὶ ἐκύλισαν ἐπὶ κνιδῶν. Αἱ ἀκόλαστοι ἡδοναὶ τῶν παρ' ἡμῖν χωρικῶν εἶναι πάντῃ ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς ἀγραυλοῦντας ἀπλοῖκους Ἕλληνας. Καὶ αὐτὸς ὁ χορὸς τῶν «ὁ ῥωμαϊκός» ἔχει τι σπουδαιότερον καὶ ἤττον θρυπτικὸν παρὰ τοὺς βορυσώδεις ἡμῶν στροβίλους καὶ τὰς πολωνικὰς ὀρχήσεις. Ταῦτα λέγω περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκούντων· ἄλλως τε οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν, σχεδὸν ἅπαντες διεφθαρμένοι, δὲν εἶναι ἄμοιροι τῶν ἐλαττωμάτων τῆς Δύσεως» (1).

(1) Σημ. τοῦ Σουττάκτου τῆς Μελίσσης. Ἐνταῦθα καίτοι μὴ ἀρνούμενοι τὴν ἐν ταῖς πόλεσι πλειοτέραν διαφθοράν, παρα-

«Οἱ χρηστοθήεις, ἄγνοι, μετριόφρονες καὶ ἀνεκτικώτατοι χωρικοὶ ἐν Ἑλλάδι οὐδὲν ἄλλο ποθοῦσιν ἢ εὐταξίαν πολιτικὴν καὶ εὐνομίαν, ὅπως πορίζωνται ἡσύχως, εἰ καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου, τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς ταραχαῖς οἱ χωρικοὶ ὑπεστήριζαν τὸ κόμμα τῶν φίλων τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας. Θὰ ἐλάμβανον δὲ θαυμασίαν ἐπίδοσιν, ἐὰν ἐνεθάρρυνοντο ὅπως οὖν παρὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἡ βαυαρικὴ δυναστεία ὁμως τοὺς ἐγκατέλειπεν ἀβοηθήτους.»

«Οἱ χωρικοὶ δὲν ἐγίνωσκον πῶς νὰ πορισθῶσι τὰ ἀναγκαῖοτάτα γεωπονικὰ ἐργαλεῖα. Ἐὰν ᾔθελον νὰ δανεισθῶσι χρήματα, ἔπρεπε ν' ἀποτίωσι τόκους ἀδροτάτους διότι τὸ ἀργύριον εἶναι σπανιώτατον ἐν Ἑλλάδι. Ἡ πρώτη ὑπόθεσις σαλεύει μετὰ 9—12 0/0, ἡ δευτέρα μετὰ 12—30 0/0· καθόλου δὲ ὁ τόκος ἀναβαίνει ἀπὸ 15—30 0/0. Οὐδέποτε ἐφρόντισεν ἡ κυβερνήσις νὰ συστήσῃ ἐταιρίαν ἐπὶ προκαταβολῇ δανείων (Vorgschussverein). Ἡ συστηθεῖσα ἐν Ἀθήναις καὶ μεγάλως ἐν βραχεὶ χρόνῳ προοδεύσασα ἑλληνικὴ τράπεζα, τῆς ὁποίας τὰ γραμμάτια κυκλοφοροῦσιν ἀντὶ ἀργυρίου καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν, ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν της εἰς τὴν ἀξιόπαινον ἀπόφασιν τινῶν ιδιωτῶν. Ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος οὐδαμῶθι ἄλλοθι εἰργασίεργάσθησαν πλειότερον μὲν οἱ ἰδιῶται, ὀλιγώτερον δὲ ἡ κυβερνήσις ἢ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ βασιλικὸν ζεύγος ἐφρόντισεν ἀπλῶς

τηροῦμεν εὐσεβάστως τὰ ἑξῆς. Ἡ διαφθορά, ἣν ὑπαινύττεται ὁ σοφὸς συγγραφεὺς, κατέλαβε μόνον τὰς οἰκογενεῖας ἐκεῖνας, αἵτινες, μολὶς ἀναμειχθῆσαι μετὰ τῶν τυχόντων εὐρωπαϊῶν, ἔσπευσαν νὰ μιμηθῶσιν ἀνεξετάστως ἅπαντα αὐτῶν τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα· διαβεβαιοῦμεν ὁμως τὸν συγγραφεὰ ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκογένειαι, αἵτινες μετέσχον μόνων τῶν ἀρετῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλως αἱ οἰκογένειαι αὗται διετήρησαν πᾶσαι τὴν ἀγνότητα τῶν ἡθῶν των. Ἀλλ' αἱ οἰκογένειαι αὗται εἶναι δυσπρόσιτοι εἰς τοὺς ξένους, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἀφ' ἑαυτῶν, μετ' ἄλλην μάλιστα ἐχουσῶν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθωσιν εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν ξένων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἰδιοτροπίας αὐτῶν τούτων τῶν ξένων, ζητούντων πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς τὰς ἑξεις των, καὶ μὴ θελόντων νὰ ἐρευνήσωσι καὶ τὰς ἑξεις τῶν Ἀνατολιτῶν, ἵνα σπουδάσωσι τοῦλάχιστον αὐτὰς καὶ πεισθῶσι περὶ τῆς ἀγνότητος καὶ ἀπλότητος αὐτῶν.

νὰ καλλωπίσῃ τὴν ἰδιαιτέραν ἐν Πύργῳ ἔπαυλίν του, μετεκόμισεν αὐτόσε φασιανούς καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀθροτάτου κατὰ τὴν Δύσιν πολιτισμοῦ. Ἡ βασίλισσα, φυσικὴν ἔχουσα κλίσιν πρὸς τὸ ῥωμαντικόν, δὲν ἐδυσφόρει βλέπουσα τὴν Ἑλλάδα διατελοῦσαν ἐν τῇ ἀγριότητι τῶν μέσων αἰώνων, ἥτις θὰ ἐφαίνετο ποιητικωτέρα παρὰ τὴν ἐν Λέρνῃ σύστασιν προνομύλου ἢ τὴν χορήγησιν σπόρου καὶ κόπρου τοῖς γεωργοῖς. Ὁ βασιλεὺς πάλιν, ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ ἀπλοϊκότητι, ἄφινε τὰ πράγματα νὰ βαίνωσιν ὡς ἔβαινον, καὶ ἐξαρκεῖτο βλέπων κατ' ἐνιαυτὸν ἐν τῷ προὔπολογισμῷ ποσόν τι ὑπὲρ τῆς γεωπονίας.»

«Οὐδὲν θαυμαστὸν ἐπομένως, ὅτι καὶ σήμερον ἡ γεωργία διατελεῖ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει ὡς ἐπὶ Πισίδου. Τὸ ἄροτρον σύγκειται ἐκ δύο ξύλων προσκεκολλημένων ἀλλήλοις σταυροειδῶς· ἡ ὕνις εἶναι ἀπὸ ἀκατεργάστου σιδήρου ἢ καὶ ξύλου. Διὰ τοιούτων προκατακλυσμιαίων ἐργαλείων ὑπορύσσεται τὸ ἔδαφος πρῶτον κατὰ μίαν διεύθυνσιν εἰς βάθος τριῶν ἢ τεσσάρων δακτύλων, εἴτα δὲ σταυροειδῶς κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον, διαιρούμενον οὕτω εἰς μικροὺς κύβους, τοὺς ὁποίους μέλλει ἀκολούθως νὰ διελύτῃ ἡ βροχή. Ὅταν ἐπέλθῃ ἡ ὥρα τοῦ ἀμήτου, τὰ σπαρτὰ θερίζονται διὰ μαχαιριδίων ἢ καὶ διὰ μόνης τῆς χειρός· τούτου ἕνεκα καὶ ἡ συγκομιδὴ ἀποβαίνει ἀνάλογος πρὸς τὸν βάρβαρον τρόπον τῆς καλλιέργειας καθόλου.»

«Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι ἡ μόνη βελτίωσις τῶν γεωπονικῶν ἐργαλείων δὲν θὰ ἦτο ἀποχρῶσα. Ἡ γεωπονία βαίνει φυσικῶς τῷ λόγῳ παραλλήλως τῇ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίᾳ. Οἱ τῆς Γερμανίας λιμένες κεῖνται πολὺ πλησιέστερον τῆς ἑλληνικῆς παραλίας ἢ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος ἢ μεσόγεια. Ἡ μὲν Ἀρκαδία ἐρίθει σίτου· ἐν δὲ τῇ Ναυπλίᾳ κατασκευάζεται ὁ ἄρτος ἐκ σίτου αἰγυπτιακοῦ. Καὶ σήμερον ἔτι οἱ μὲν ἐν Ἀθήναις ἀρτοποιοὶ πορίζονται τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς ἐκ Τεργέστης, ὁ δὲ ἄριστος σῖτος σήπεται εἰκῇ καὶ μάτην ἐν Λεβαδείᾳ, διότι οὐδεμία μὲν τακτικὴ ὁδὸς ἄγει ἐκ Λεβαδείας εἰς Θήβας, μία δὲ μόνη δύσπορος καὶ ἐπισφαλὴς ὁδὸς ὑπάρχει μεταξὺ Θηβῶν καὶ τῆς πρωτευούσης. Αἱ ἑλληνικαὶ ὁδοὶ εἶναι σήμερον χειρότεραι τῶν ἐν τοῖς ὀμηρικοῖς χρόνοις, ἐπὶ τῶν ὁποίων, καθὼς μαρτυροῦσι τὰ ἐπὶ τῆς πέτρας πελώρια ἵχνη τῶν τροχῶν, ἡδύνατό τις τοῦλάχιστον νὰ ὀδεύσῃ ἐφ' ἀμάξης. Συνήθως ὁδοι-

ποροῦσιν οἱ Ἕλληνες παρὰ τὸ ῥεῖθρον χειμάρρου τινός, ἢ χαίρουσιν εὐρίσκοντες ἄγριόν τι δρύφρακτον, ἀφ' οὗ καὶ κρατούμενοι βαίνουνσι προσωτέρω. Ὅπόταν συναντῶνται δύο ἱππεῖς, περιπίπτουσιν εἰς μεγάλην ἀμυχανίαν· ὁ εἰς τούτων πρέπει νὰ ποιήσῃ παντοίας ἐπικαμπάς, ὅπως ἀφήσῃ τὸν ἕτερον νὰ διέλθῃ.»

Ἀπὸ τῶν ἐπτὰ ὁδῶν, αἵτινες ἐστρώθησαν ἐπὶ τῆς τριακονταετίδος τοῦ Ὄθωνος βασιλείας, τακτικὴ εἶναι ἡ ἄγουσα ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἣτις ὁμως ἐστρώθη ὑπὸ τῆς ἐταιρίας τοῦ αὐστριακοῦ Λούδ. Ἐν ἐκάστῳ προϋπολογισμῷ ἐγγράφοντο καὶ 75,000 δραχμῶν ἐπὶ ὁδοποιῖα· τὸ ποσὸν ἦτο βεβαίως ὀλίγον, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἠδύναντο καὶ δι' αὐτοῦ νὰ στρωθῶσιν ὁδοὶ πλείονες τῆς μιᾶς, καὶ δὴ καὶ ταύτης ὑπὸ τῶν ξένων. Ἐν μόνον ἐπόθει ἡ βασίλισσα διακαῶς, νὰ κατασκευασθῇ σιδηρόδρομος μέχρι τοῦ Φαληρέως ἵνα ποιῶνται οἱ Ἀθηναῖοι εὐκολώτερον χρῆσιν τῶν θαλασσίων λουτρῶν. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1863 προσήχθη τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει ἐκτενὲς νομοσχέδιον περὶ διατομῆς τοῦ κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ· ἡ δαπάνη τῆς παρὰ τὸν παλαιὸν δίοικον ἐργασίας ὑπελογίσθη εἰς 11,000,000 δραχμῶν· ἐμελλε δὲ νὰ τελειωθῇ τὸ ἔργον ἐντὸς τριετίας ἢ τετραετίας. Τὸ σχέδιον ἐγένετο δεκτόν. Πρὶν ὁμως ἐπιδοθῶσιν οἱ Ἕλληνες εἰς τοιαύτας μεγάλας καὶ διασκεδαστικὰς ἐπιχειρήσεις, πρὶν ἢ κτίσωσιν ὑψηλὸν τινα πύργον ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς κορυφῆς, καλῶς θὰ ἐπραττον ὁρῶντες αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν καὶ κατασκευάζοντες ὁδοὺς.»

Ἡ ἔλλειψις τακτικῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ ὁ παντελὴς χωρισμὸς τῆς παραλίας ἀπὸ τῆς μεσογαίας πλείστας ὕσας ἐπιφέρει ζημίας εἰς τὴν δρυμοκομίαν. Ἡ Ἑλλὰς φαίνεται ἔρημος πέτρα ἕνεκα τῆς φαύλης διαχειρίσεως. ἔχει ἐξαιρετοὺς δρυμῶνας· ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, ἡ Μεσσηνία καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα θὰ ἐπόριζον εὐκόλως ξυλικὴν εἰς τὰ λοιπὰ τῆς χώρας ἄδενδρα μέρη, θὰ ἠδύναντο γάλιστα νὰ ἐξάγωσιν ἀρίστην ξυλικὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐὰν ὑπῆρχον ὁδοὶ διευκολύνουσαι τὴν μετακόμισιν. Ἐπρεπεν ὁμως ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐπιτηρῇ αὐστηρῶς τὴν δρυμοκομίαν, νὰ συστήσῃ ἴδιον ἀστυνομικὸν κλάδον, καὶ νὰ διαφωτίσῃ τὸ δημόσιον περὶ τῶν ὠφελειῶν αὐτῆς. Μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐλήφθη δυστυχῶς μέτρον κατὰ τῆς παραλόγου πυρπολήσεως τῶν δασῶν· καθ' ἕκαστον φθινόπωρον οἱ ποιμένες καίουσιν τὰ δάση, ἵνα τρώγωσιν αἱ αἰγίδες χλοεράν βοτάνην. Πανταχοῦ τῶν ὁρέων τῆς Ἀττικῆς φαίνονται μέλαιναί κηλίδες ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς. Πρὸ πολλοῦ παρῆλθον οἱ χρόνοι, καθ' οὓς

αἱ ὄχθαι τοῦ Ἰλισσοῦ ἦσαν κατάφυτοι πλατάνων· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰλισσὸς ἀπέβη οἰκτρόν τι ρυάκιον· διότι ὅπου ἔλλειψις δασῶν, ἐκεῖ ὡς εἰκὸς καὶ ἔλλειψις ὕδατος. Τούτου ἕνεκα πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη πάσχουσι λειψυδρίαν, πωλεῖται τὸ πόσιμον ὕδωρ, σφοδρῶς δ' ἄλλοτε ἠγανάκτουν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῆς Ἀμαλίας, ὅτι ἀντεποιεῖτο τῶν τριῶν μόνων ἐν τῇ πόλει ὕδραγωγείων εἰς ἄρδουσιν τῆς ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ χλόης.»

«Βεβαίως ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο ν' ἀποβῇ χώρα πλουσιωτάτη οὐ μόνον πορίζουσα ξύλα, σῖτον καὶ ζῶα ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς γείτοσι τόποις, ἀλλὰ καὶ ὠφελουμένη ἀπὸ τῆς ἀπαθείας τῆς τουρκικῆς διοικήσεως. Δυστυχῶς ὅμως εἶναι φόρου ὑποτελῆς τῇ ἀλλοδαπῇ διὰ ξύλα, σῖτον καὶ ζῶα· τηλικαύτη δὲ εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιοτάτων, ὥστε τὰ μικρὰ παιδία ἀποθνήσκουσιν ἕνεκα ἀνυδρίας, οἱ δὲ πρεσβύτεροι κρατοῦσιν ἐν τῷ στόματι ὑγρὰν ἄμμον ὅπως σβέσωσι τὴν δίψαν των.»

«Ἀφοῦ ἐλλείπουσι τὰ ἀναγκαιοτάτα, πρὸς τί τὸ φροντίζειν περὶ τῶν περιττῶν; Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ τοσοῦτον οἶνον, ἔλαιον, καὶ μεσημβρινούς καρπούς, ὥστε διὰ τούτων καὶ μόνων ν' ἀναπληρώσῃ τὸ κεχηνὸς καὶ ν' ἀποτίσῃ τὰ πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν χρέη της. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, μεθ' ὅλην τὴν εὐνοίαν καὶ θαψίλειαν τῆς φύσεως, οὐδεμία κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως ἐξέλθωσιν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Ὡς ἐπὶ Ὀμήρου, ὁ οἶνος τηρεῖται ἔτι καὶ νῦν ἐντὸς ἀσκήων, διὰ δὲ τῆς ῥητίνης καθίσταται τοσοῦτον πικρὸς ὥστε οἱ Εὐρωπαῖοι θὰ τὸν ἐπινόων ἀντὶ ἱατρικοῦ. Οἱ βαυαροὶ στρατιῶται, συνειθίσαντες τὸ περιέρχον τοῦτο ποτὸν, ἐφημίζοντο ὕστερον ὡς ἀκόρεστοι ῥιτινοπόται· οὔτε ὅμως ξένος τις ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα των, οὔτε γίνεται τὸ παράπαν ἐξαγωγή τοιοῦτου οἶνου. Αἱ περίφημοι ἄμπελοι τῆς Θήρας καὶ τῆς Μονεμβασίας ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ νὰ τελειοποιηθῶσιν· εὐχῆς ἔργον ἐὰν πανταχοῦ οἱ Ἕλληνες ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα τῶν Πατρῶν, ἔνθα, μεθ' ὅλην τῆς φύσεως τὴν φειδῶ, διὰ μόνης τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐπιμονῆς κατασκευάζεται ἡδὴ ἄριστος «ἀχαϊκὸς οἶνος.»

«Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς ἐλαιοκομίας. Τὰ ἐλαιοῦδενδρα τῆς νοτίου Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας φαίνονται ἀνάπηρα ἀπέναντι τῶν τῆς Ἀμφίσσης. Ἀλλ' αἱ ἄγριαι ἐλαῖαι δὲν ἐγκεντρίζονται. Τὰ ἐλαιοτριβεῖα εἶναι τοσοῦτον ἄθλια ὥστε οἱ ἰδιοκτῆται πολλὰ δαπανῶσιν, ἀποβάλλουσι δὲ τὸ πέμπτον καὶ δέκατον μέρος τοῦ ἐλαίου των. Τὸ ἔλαιον αὐτὸ, λίαν ἀμελῶς κα-

τασκευαζόμενον, εἶναι θολὸν καὶ ταγγόν. Τί θαυμαστὸν ὅτι ἡ τῶν ἐλαίων χώρα σπανίζει ἐλαίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πορίζονται τοῦτο ἐκ τῆς Προβηγκίας; Εἰς καλλιτέραν ὁπωσοῦν κατάστασιν διατελεῖ ἐν Πελοποννήσῳ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφίδος καὶ ἡ τοῦ καπνοῦ ἐν Ἄργει καὶ ἐν Λαμῖα· οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἡ θαμβάκοφυτεία. Τὰ λατομεῖα τοῦ μαρμάρου ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ καὶ ἐν τῇ Πάρῳ εἶναι παρημελημένα· ἐλησημονήθησαν δὲ τὰ ἀνθρακωρυχεῖα τῆς Κύμης ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ μολυβδωρυχεῖα τῆς Κέας. Ὁ χρόνος ἐπιλείψει με ἀναφέροντα τοὺς ἀπειραρίθμους πόρους τοὺς ὁποίους εἶχεν, ἀλλὰ δι' ἀγνώστους λόγους, ἢ σμικρὸν, ἢ οὐδὲν ἐξεμεταλλεύθη ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις.»

Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Γεωργικῆς Ἑταιρίας.

Ἐν Ἀθήναις σήμερον τὴν 29 Νοεμβρίου τοῦ 1864, ἡμέραν Κυριακὴν, κατὰ πρόσκλησιν τῆς ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς συνήλθον τὰ ἐξῆς μέλη τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Γεωργικῆς Ἑταιρίας, ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Βαρβακείου Λυκείου, ἦτοι

Οἱ ΚΚ. Μιχαὴλ Σχινᾶς, Α. Γούδας, Π. Ἐμ. Γιαννόπουλος, Σ. Σωτηρόπουλος, Περικλῆς Σοῦτσος, Π. Λεοτσάκος, Γ. Α. Πετρόπουλος, Κ. Φωστηρόπουλος, Ἀντ. Φ. Παππαδάκης, Γ. Ν. Μανταβίνος, Α. Στέλβας, Π. Πύργος, Γ. Πεταλᾶς, Σ. Σπηλιωτάκης, Δ. Αἰνιάν, Δραγούμης, Χρηστάκης, Γ. Ζαβιτσάνος, Εὐστ. Εὐδης, Α. Δογοθέτης, Α. Κορδέλας, Χρῆστος Χατζῆ, Λεωνίδας Ἱερ. Βασιλείου, Διανοσταφίδας.

Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα οὕτω πλήρης, ἐξελέξατο παμψηφεὶ τὸν μὲν Κύριον Μιχ. Σχινᾶν πρόεδρον, τὸν δὲ Κ. Κ. Φωστηρόπουλον γραμματέα. Μετὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ προεδρείου, ζητήσας καὶ λαβὼν τὸν λόγον ὁ Κύριος Α. Γούδας, εἰσηγητὴς τῆς ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς, ὠμίλησεν ὥς ἐξῆς.

Κύριοι.

Γλυκεῖά τις ἐλπίς ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διαλυθῇ ἡ ἔθνοσυνέ-